בס"ד

מסכת פאה פרק א'

משנה א'

בענין אם יש שיעור מדרבנן למטה בביכורים.

אלו דברים שאין להם שעור. הפאה, והבכורים. בירושלמי (דף א:) איתא שביכורים אין להן שיעור למעלה, שאדם עושה כל שדהו ביכורים, כדתנן בביכורים (פ"ב מ"ד), וכן פסק הרמב"ם. ולענין השיעור למטה, מובא שם ב' ברייתות שביכורים אין להן שיעור למטה, ונחלקו הראשונים אם זה רק מדאורייתא אבל מדרבנן י"א שמדרבנן יש שיעור למטה [וכמו בפאה].

בפירוש הרא"ש כתב דבכורים אין להם שיעור למטה מדרבנן ואפילו בפרי אחד סגי, וכ"כ הרע"ב בביכורים (פ"ב מ"ג), וכן דעת המאירי בחגיגה (דף ז.). אכן דעת הרמב"ם (הלכות ביכורים פ"ב הי"ז) שמדרבנן צריך להפריש אחד מששים, והכס"מ שם ציין מקורו בירושלמי ביכורים (פ"ג ה"א), ע"ש עוד.

והתוס' יו"ט שם הקשה מהא דתנן שם דתרומה ומעשר יש לה שיעור משא"כ בביכורים, והרי תרומה אין לה שיעור אלא מדרבנן, וא"כ מה דקתני משא"כ בביכורים על כרחך היינו דאין להן שיעור כלל אפילו מדרבנן. ותירץ ע"פ מש"כ כאן דשיעור תרומה רמוזה בפסוקים [ע' תוס' קדושין דף מא. ד"ה תורם בשם הירושלמי], וי"ל דה"ק דתרומה יש לה שיעור מדרבנן בדרך אסמכתא אבל בכורים אין להם שיעור מדרבנן בדרך אסמכתא.

וע' בשנות אליהו שנתקשה בזה, מהא דהקשו בירושלמי למה לא תנן במתני' כאן גם תרומה שאין לה שיעור, ולמה לא תירצו דשאני תרומה דיש לה שיעור מדרבנן בדרך אסמכתא, ועל כרחך דגם בתרומה ליכא אסמכתא כלל וע"ש שתירץ דחלוק הדין שיעור מדרבנן בביכורים ותרומה, דלענין תרומה אם פיחת מהשיעור שתקנו חכמים עדיין התבואה בטבלה וצריך להוסיף עד השיעור ומה שמוסיף יש לה שם תרומה. אבל בבכורים אף שלא נתן כשיעור אינו מעכב כלל וא"צ להוסיף ומה שמוסיף אחר כך אין לה דין ביכורים רק דין תוספת ביכורים, וכ"כ בשנות אליהו בביכורים (פ"ג מ"א), ע"ש.

ויש לציין לדברי הבעל הטורים עה"ת (דברים כו:ד) עה"פ "ולקח הכהן הטנא מידך" שכתב, וז"ל: "טנא" בגימטריא ששים רמז לבכורים א' משששים, עכ"ל. ועל כרחך ס"ל כדעת הרמב"ם דגם בביכורים איכא שיעור מדרבנן וגם יש רמז בתורה. וצ"ל דלא חשוב אסמכתא בכך אלא רמז בעלמא. ועע בספר עליות אליהו (קורות חייו בהגהה אות ק"ז) שהביא רמז נפלא מהגר"א לשיעור ביכורים א' משששים, וצ"ל דלא חשוב אסמכתא אלא רמז בעלמא. וע"ע תוס' חדשים ומלאכת שלמה בביכורים (פ"ב מ"ג) מש"כ בזה, ובדרך אמונה (הלכות ביכורים פ"ב הי"ז ובבאור הלכה שם).

וגמילות חסדים, והבאת שלום בין אדם לחברו. הקשה בתפארת ישראל (אות ח') דהבאת שלום בין אדם לחבירו הוא בכלל גמ"ח, ותירץ דהבאת שלום היינו אפי' אין שניהם רוצים, אפ"ה יטריח עצמו לפתותם לתווך השלום ביניהן, ומה"ט לא קאמר תנא "לעשות שלום", רק "הבאת שלום" דהיינו להביא עצות מרחוק להכריחם בדבריו הרכים להביא שלום ביניהן.

וגמילות חסדים. בירושלמי מפרש דמתני' איירי בגמ"ח שבגופות אבל בממונו יש לה שיעור דבאושא התקינו שהמבזבז אל יבזבז יותר מחומש, ע' כתובות (דף נ.), וכן הביאו הרע"ב והמב"ם והרא"ש.

והעיר הר"ש די"ל דמתני' איירי גם בגמ"ח שבממונו אלא דמתני' איירי בדין דאורייתא, ואין הכי נמי יש שיעור למעלה מדרבנן, וכמו בפאה שיש לה שיעור למטה מדרבנן. אכן בשנות אליהו (הארוך) [וסותר למש"כ בפירוש הקצר] הביא מהירושלמי כאן שעיקר הדין דאל יבזבז יותר מחומש הוא מדאורייתא והוא מהלכה למשה מסיני, והא דאיתא בגמרא בכתובות הנ"ל דבאושא התקינו הפי' שהיה מקודם הלכה למשה מסיני ושכחו וחזרו

מסכת פאה פרק א'

ויסדו כהלכה ראשונה. אכן הר"ש ועוד מפרשי כוונת הירושלמי שהיה הלכה לאו הלכה למשה מסיני אלא שכן היתה קבלה והיא תקנת חכמים קדומה, אבל לא הוי מדאורייתא.

אלו דברים שאין להם שיעור וכו' גמילת חסדים ותלמוד תורה. בירושלמי איתא: רבי ברכיה בעי ולמה לא תנינן אפר סוטה ולמה לא תנינן אפר פרה ולמה לא תנינן רוק יבמה ולמה לא תנינן דם ציפור של מצורע, לא אתינן מתניתין אלא דברים שהוא מוסיף עליהן ויש בעשייתן מצוה ואילו אע"פ שהוא מוסיף עליהן אין בעשייתן מצוה, ע"כ.
וע' טורי אבן בחגיגה (דף ז.) שכתב, וז"ל: וגמילות חסדים ות"ת. נ"ל אע"ג דכייל לת"ת דאין לו שיעור בהדי הנהו לא דמי להו, דהני לעיקר מצוותן יש להן שיעור למעלה אלא שאם רצה להוסיף מוסיף ואין שיעור למעלה לתוספת, וכל שהוא מוסיף יש מצוה ומקבל עליה שכר וכדאמר בירושלמי וכו' אבל יש קצבה ושיעור למצותן ואם רצה שלא להוסיף הרשות בידו. אבל ת"ת עיקר מצוותו וחיובו אין לו שיעור אלא מחויב ללמוד יום ולילה כפי כוחו, וכן גמ"ח דמוקי לה בירושלמי בגמ"ח דבגופו נראה דדמי לת"ת דאין לו שיעור לעיקר שיעור מצוותו כת"ת. ואע"ג דאמר בפ"ק דנדרים (דף ח.) האומר אשכים ואשנה פרק זה אשנה מסכת זו נדר גדול נדר לאלקי ישראל ומפ' הגמ' דאין זה מושבע ועומד מהר סיני דאי בעי פטר נפשיה בק"ש שחרית וערבית אלמא יש שיעור לת"ת, הא פי' שם הר"ן דמ"מ מצוה מה"ת איכא משום ושננתם, ע"ש.

ע' שנות אליהו הארוךשכתב, וז"ל: ותלמוד תורה. נמי אין לה שיעור לא למטה ולא למעלה. דכתיב והגית בו יומם ולילה. וא"כ אין לה שיעור למעלה. ולמטה נמי דפעמים בתיבה אחת פוטר והא דאיתא בגמרא קרא קריאת שמע ערבית ושחרית כאילו קיים והגית בו יומם ולילה. לא בא לאפוקי שאינו יוצא בתיבה א' אלא ק"ש הוא חיוב על כל אחד לקרות שחרית וערבית וע"ז אמרו דאם קרא כו' אז אפילו תיבה א' א"צ ללמוד ויוצא בק"ש והא דכתיב והגית כו' כיון שיוצא בתיבה אחת היינו דאילו לא הוי כתיב והגית ה"א שאינו צריך אלא תיבה א' ולא יותר אף שיש לו פנאי ללמוד לכך נאמר והגית גו' לומר שחייב אדם ללמוד תורה יום ולילה אך אם צריך לעסוק במצוה או בדרך ארץ שהוא ג"כ מצוה אזי הוא פוטר את עצמו בתיבה אחת ונקט התנא הא דאין לת"ת שיעור למטה להורות שצריך האדם מאד מאד לחבב את התורה דבכל תיבה ותיבה שלמד בה הוא מצוה בפ"ע והראיה שיוצא בתיבה אחת מצות לימוד התורה שהיא שקולה נגד כל המצות והכלל בזה שאין מבטלין ת"ת אפילו למצוה אם יכולה להעשות על ידי אחרים והשכל מחייב בזה מפני שכל תיבה ותיבה בפ"ע הוא מצוה גדולה והיא שקולה נגד כולם. א"כ כשלומד למשל דף א' מקיים כמה מאות מצות. וא"כ בודאי יותר טוב לקיים מאה מצות ממצוה אחת רק כשאי אפשר לקיים ע"י אחר אזי רשאי לבטל ולזה שונה התנא הא דת"ת אין לה שיעור למטה להורות כנ"ל או כשצריך לאכול שהוא ג"כ מצוה ולולא זאת לא היה לנו פנאי לעשות איזה מצוה או לאכול דכתיב והגית בו יומם ולילה. לכך משמיענו דלפעמים אף בתיבה אחת יוצא, עכ"ל וע' אמת ליעקב (אבות פ"ו מ"ג) מש"כ בדברי הגר"א.

אם מצות כיבוד אב ואם הוא מצוה בין אדם למקום או גם מצוה בין אדם לחבירו.

אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא כיבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום בין אדם לחבירו וכו'. כתב הרמב"ם בפירוש המשנה, שהמצות נחלקות לב' סוגים, מצות בין אדם ובין בוראו כגון הציצית והתפלין והשבת וע"ז, ועוד מצות בין אדם לחבירו, כגון הגניבה, והאונאה, והשנאה, והנטירה, והצווי לאהוב זה את זה, וכו', ולכבד ההורים והחכמים שהם אבות הכל, וכל המצות שבין אדם לחברו נכללים בכלל "גמילות חסדים". וכוונת המשנה שאלו דברים שאוכל מפירותיהן בעול הזה והקרן קיימת לו, הוא בהמצות שבין אדם לחבירו, אבל במה שבינו לבין בוראו יש לו על זה שכר ויגמלהו ה' על כך

מסכת פאה פרק א'

לעולם הבא, עכ"ד.
ומבואר בדבריו שמצות כיבוד אב ואם וא ממצות בין אדם לחבירו, ויש לפשוט מזה ספיקת המנחת חינוך (מצוה ל"ג אות ג') שנסתפק במצות כיבוד אב אם הוא מצוה בין אדם למקום או מצוה בין אדם לחבירו, די"ל, דמצות בין אדם לחבירו אינו אלא במה ששוה לכל אדם, או דילמא כיון שהשי"ת ציוה זו המצוה בין אדם לחבירו הוי מצוה בין אדם לחבירו. וכתב דנפ"מ לענין תשובה, דעבירות שבין אדם לחבירו לא מהני תשובה עד שירצה את חבירו [ע' רמב"ם הלכות תשובה פ"ב ה"ט), ע"ש.
ומדברי הרמב"ם כאן מפורש שמצות כיבוד אב ואם הוא ממצות של בין אדם לחבירו, וכן משמע מדבריו בהלכות מעילה (פ"ח ה"ח), ע"ש. וע' בספר חרדים (פ"א אות ל"ז-ל"ח) בשם המדרש דכל מצות כבוד אב ואם היא פרעון חוב שהבן חייב לפרוע לאביו ולאמו הטובה שגמלוהו, ומי שאינו מכבדם נקרא רשע דכתיב לוה רשע ולא ישלם, היינו שנותן להם בלב חונן כדרך שהיו הם נותנים לו ולא בלב אכזרי, ובכלל הפרעון שיאהב אותם אהבה עזה כדרך שהיו הם אוהבים אותו ולא יהיו עליו לטורח ולמשא כבד, עכ"ד. וע"ע בחובות הלבבות (שער ג' בהקדמה) שמצות כיבוד אב ואם הוא משום הכרת הטוב [וע' בדברי החינוך להלן].

אך מדברי הרמב"ן (שמות כ:יב-יג) מבואר שמצות כיבוד אב ואם הם בכלל מצוות שבין אדם למקום, שכתב וז"ל: כבד את אביך. הנה השלים כל מה שאנו חייבין בדברי הבורא בעצמו ובכבודו, וחזר לצוות אותנו בעניני הנבראים, והתחיל מן האב שהוא לתולדותיו כענין בורא משתתף ביצירה, כי השם אבינו הראשון, והמוליד אבינו האחרון, ולכך אמר במשנה תורה (דברים ה:טז) [כאשר צוך ה' אלקיך"] **כאשר צויתיך בכבודי, כן אנכי מצוך בכבוד המשתתף עמי ביצירתך וכו'**. והנה עשרת הדברות חמשה בכבוד הבורא וחמשה לטובת האדם, כי כבד את אביך כבוד האל **כי לכבוד הבורא ציוה לכבד האב המשתתף ביצירה** ונשארו חמשה לאדם בצרכו וטובתו, עכ"ל. וכ"כ בחזקוני חזקוני שם, וז"ל: חמש דברות הראשונות העובר עליהם אינו רע אלא לשמים, לפיכך הזכיר שמו בכולם שהרי לשמו הם קבועים, אבל חמש האחרונות אינם אלא לבריות לפיכך לא חש להזכיר שמו בהם, עכ"ל. וע"ע עוד במלבי"ם.
אמנם בכלי יקר שם מבואר שמצות כיבוד אב ואם היא גם בכלל מצוות שבין אדם לחבירו וגם בין אדם למקום, שכתב, וז"ל: במצוה זו חתם חמש דברות ראשונות המדברים בכבוד המקום ברוך הוא, כי מטעם זה נאמר בכולם ה' אלהיך ולא הזכיר ה' בכל חמש דברות אחרונות המדברים בדברים שבין אדם לחבירו. ומצות כיבוד אב ואם **אע"פ שהוא בין אדם לחבירו, מ"מ מצוה זו נוגעת גם בכבוד המקום ברוך הוא** לפי ששלושה שותפין באדם הקב"ה ואביו ואמו, ואם תכבד אב ואם בעבור שמהם נוצר החומר והגוף הכלה והבלה ק"ו בן בנו של ק"ו שתכבד את אביך שבשמים אשר נתן בך הנשמה החלק המעולה הקיים לנצח, עכ"ל.
וכן נראה בדברי החינוך (מצוה ל"ג) שכתב, שמשרשי המצוה שראוי לו לאדם שיכיר ויגמול חסד למי שעשה עמו טובה, ולא יהיה נבל וכפוי טובה, ועל כן באמת ראוי לו לעשות להם כל כבוד וכל תועלת שיוכל, כי הם הביאוהו לעולם[1], גם יגעו בו כמה יגיעות בקטנותו, ע"ש. ומסיק שם, וז"ל: וכשיקבע זאת המדה בנפשו **יעלה ממנה להכיר טובת האל ברוך הוא**, שהוא סיבתו וסיבת כל אבותיו עד אדם הראשון, ושהוציאו לאויר העולם וסיפק צרכו כל ימיו, והעמידו על מתכונתו ושלימות אבריו, ונתן בו נפש יודעת ומשכלת, שאלולי הנפש שחננו האל יהיה כסוס כפרד אין הבין, ויערוך במחשבתו כמה וכמה ראוי לו להזהר בעבודתו ברוך הוא, עכ"ל.
ומבואר שמשרשי המצוה מלבד שיכיר ויגמול חסד שלא יהא כפוי טובה גם נכלל שיעלה על ידו להכרת הטוב

1. כוונתו להא דאיתא בב"מ (דף לג.) שאביו ואמו מביאו לחיי עולם הזה. ולהחינוך הוא סיבה למה ראוי שיכיר ויגמול חסד לעשות להם כבוד. ולהרמב"ן הביאור הוא שכיון שהביאו לעולם הזה הם משתתפין ביצירה. והא דמבואר בקידושין (דף ל:) שכיבוד אב ואם הוקשו כבודם לכבוד המקום, להרמב"ן נראה הטעם שזהו מכבוד הבורא לכבד ההורים שהשתתפו ביצירה, ולהחינוך הטעם הוא משום שע"י כיבוד ההורים יעלה ממנו להכיר טובה להקב"ה.

מסכת פאה פרק א'

כלפי הקב"ה. ונראה דעיקר מעשה המצוה הוא משום הכרת הטוב לאביו ואמו שהוא בין אדם לחבירו, אלא דמזה יעלה גם להכרת הטוב כלפי הקב"ה. ונמצא דנכלל במצות כיבוד אב ואם ב' ענינים, חדא בין אדם לחבירו וגם בין אדם למקום. וכ"כ החיד"א (פני דוד פרשת וישב אות ג'), לבאר מש"כ בספר חסידים דאף שהאב שמחל על כבודו כבודו מחול מ"מ חייב בדיני שמים, דאף דליכא בכה"ג מצוה בין אדם לחבירו מאחר שמחל מ"מ איכא מצוה בין אדם למקום ועל זה לא מהני מחילה, וע"ע מש"כ החיד"א עוד ביסוד זה בנחל קדומים (ריש פרשת שמות). וע"ע במשך חכמה (ויקרא יט:ג ד"ה בסוגיא דעליה), וברכת שמואל (יבמות סימן ג' אות ג') , ובשיעורי רבי שמואל (ב"מ פרק שני סימן ס').

למה בת"ת הוא כנגד כולם דלכאורה אינו ממצות של בין אדם לחבירו

אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא וכו' ותלמוד תורה כנגד כולם. ע' בדבור הקודם דלהרמב"ם טעמא דמתני' שאוכל פירותיהן בעולם הזה וכו' הוא משום שהם מצות של בין אדם לחבירו, וכן מבואר בסוגיא דקידושין (דף מ.) דמתני' איירי בהנך שטוב לשמים ולבריות, וצ"ע דלא שייך זה לתלמוד תורה.

וע"ש בשיטה לא נודע למי שהעיר כן, ותירץ דתלמוד תורה דקתני שאדם אוכל פירותיהן, היינו שמלמד לאחרים, והעיר דאף בב"ק (דף יז:) משמע דמעלת תלמוד תורה עדיף משום שמביא לידי מעשה וזהו ללמוד בעצמו, מ"מ אינו אוכל פירות בעולם הזה כשמלמד לאחרים. ועוד תירץ דאפילו ללמוד בעצמו טוב לבריות לפי ששואלין אותו בני אדם באיסור והיתר ומורה להם הוראות, עכ"ד. וכ"כ בהגהות הרד"ל שם שמורה הוראה ומלמד תורה לאחרים, וכן ביאר בהון עשיר כאן.

וע"ע בקובץ הערות בסוף הספר (דוגמאות לביאורי אגדות על דרך הפשט סימן ז' אות ו') שהעיר כנ"ל, ותירץ דאפשר לומר ע"פ מש"כ בנפש החיים (שער ד' פי"א) דכמו שתחילת בריאת העולם היתה בשביל תורה ו"אם בריתי יום ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי" כמו כן קיום הבריאה בכל רגע ורגע תלוי בתלמוד תורה, ואילו היה נפסק רגע אחד לימוד התורה בכל העולם ח"ו, תיכף תתבטל כל המציאות, ונמצא שכל הלומד תורה יש לו חלק בקיום כל בריאה כולה, ואין לך טוב ומטיב לבריות יותר מזה, עכ"ד.

אך יש לעיין מדברי הרמב"ם כאן בפירוש המשניות שכתב דטעמא דתלמוד תורה כנגד כולם הוא משום שהתלמוד מביא לידי מעשה [ע' סוגיא בקידושין (דף מ:) וב"ק (דף יז.) שתלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה]. וכ"כ הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה (פ"ג ה"ג), וז"ל: אין לך מצוה בכל המצות כולן שהיא שקולה כנגד תלמוד תורה, אלא תלמוד תורה כנגד כל המצות כולן שהתלמוד מביא לידי מעשה, לפיכך התלמוד קודם למעשה בכל מקום, עכ"ל. וע"ש בכס"מ שציין למתני' כאן ולסוגיא דקדושין הנ"ל. ולהרמב"ם יקשה כנ"ל דאף שתלמוד תורה גדול שמביא לידי מעשה מ"מ הא אינו טוב לשמים ולבריות לכאורה.

וע' הון עשיר כאן שכתב לבאר דבתלמוד תורה כתיב "עדות ה' נאמנה מחכימת פתי" (תהלים יט:ח), ולכן אף אם לומד לעצמו טוב לבריות מקרי בה, כי על ידה הולך בדרך ישרה עם בני האדם, כי "דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום", עכ"ד. ולפ"ז יש לבאר דברי הרמב"ם בפירוש המשניות שגדול תלמוד שמביא לידי מעשה היינו שמביא לידי מעשה לקיים המצות של בין אדם לחבירו. וע' תוס' יו"ט שהביא דברי הרמב"ם "כי בתלמוד תורה יזכה האדם בכל זה שהתלמוד מביא לידי מעשה", וע' בשושנים לדוד שפירש דבריו, וז"ל: תיקן בזה ב' דברים, א' למה היא כנגד כולם, ועוד איך שייך בה ג"כ טוב לבריות, וכנראה כוונתו כמו שנתבאר.

מסכת פאה פרק א'

בדברי הרמב"ם שיכול לבזבז יותר מחומש ממדת חסידות

ע' בפיהמ"ש שכתב, וז"ל: ולא יתחייב לתת יותר מחמישית ממונו לבד אם עשה כן במדת חסידות,עכ"ל.
וע' הגהות יעבץ שהקשה, וז"ל: נ"ב אין זה מדויק שהרי כך אמרו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש. לא חייבו חומש אלא אם רצה לעשות ממד"ח מ"מ לא יוסיף יותר מחומש אכן פירושו נוטה קצת לזה שמא המעתיק שגה ולא נתכוין בשמועה זו לבארה היטב בהעתקתו. ומ"ש הר"מ לחלק בין חומש הקרן לחומש הריוח. לפי ההזדמן מצורך העניים. צ"ע מנליה. אנו אין לנו במעשר וחומש אלא בפעם ראשון מן הקרן אח"כ מן הריוח וזה לעולם שוה. אבל כשיזדמן צורך העניים יותר. זה צריך באור פרטי עמ"ש במק"א בס"ד, עכ"ל.
וכן העיר במשנה ראשונה, וז"ל: וגמילות חסדים. מ"ש הר"ב דטפי מחומש לא מיחייב. בגמ' דכתובות משמע דטפי מחומש איסורא איכא. [ולפמ"ש בס' בני ישששכר דהני מילי במי שאינו חוטא אבל מי שנותן לכפרה על חטאיו כמ"ש חטאך בצדקה פרוק מותר ליתן יותר דכל אשר לאיש יתן בעד נפשו א"ש דמי יאמר זכיתי לבי. נ"ל זו"פ]:

בענין אם מחוייב לבזבז יותר מחומש במקום פקוח נפשות

בספר אהבת חסד (פרק כ סעיף ב) נאמר וז"ל: הא דאמרינן אל יבזבז יותר מחומש, נראה דמיירי באופן שאינו נוגע לפיקוח נפש ממש, אבל אם זה נוגע לפיקוח נפש ממש, כגון שהשבוי עומד למות, או הרעב יכול לבוא לידי סכנה על ידי רעבונו, אין שייך בזה שעור חומש. ולא אמרו בבבא מציעא (דף סב.) רק דחייו קודמים לחיי חברו, אבל דעשרו קודם לחיי חברו לא מצינו, עכ"ל. וכך כתב בשו"ת זרע אמת (ח"ב סימן נ"א,) הביאו הדרכי תשובה (יו"ד סימן קנז ס"ק נ"ז).
ויש להעיר דמדברי הרמב"ם בפיהמ"ש נקט לענין פדיון שבויים וסתם פדיון שבויים איכא פקוח נפשות, ע' ב"ב (ריש דף ח:) ורמב"ם הלכות מתנת עניים (פ"ח ה"י). ומשמע דבכל גוונא איכא הדין דחומש [אלא דהרמב"ם נקט שמותר לבזבז ממדת חסידות, ע' לעיל].
וכן צידד המהרש"ם (ח"ה סימן נ"ד) דאין אדם חייב להוציא כל רכושו כדי להציל את חברו ממות. וטעמו הוא, שהרי כתב הראב"ד (מובא בר"ן על הרי"ף במסכת סוכה פ"ג, ובב"י או"ח סימן תרנ"ו) דלכן אין צריך לבזבז על מצות עשה יותר מחומש, כדי שלא יבוא לידי עוני, והעוני נחשב כמיתה. אמנם על מצוות לא תעשה אסור לעבור נגד השי"ת, והוא חייב למסור כל אשר לו, אך לעבור על התורה בשב ואל תעשה, יש לומר דכיון שהעוני נחשב כמיתה קצת, לכן פטור. עוד כתב המהרש"ם על פי דברי הגמ' בעירובין (דף מא:) שעניות מעבירה את האדם על דעת קונו, ואם כן הוי בכלל מה שאמרו חז"ל, חלל עליו שבת אחת, כדי שישמור שבתות הרבה (יומא דף פה:). וכעין זה כתב הפתחי תשובה (יו"ד שם סק"ד) בשם החומת ירושלים (סימן קצו), שמוטב להתבטל ממצוה אחת, כדי שהעניות לא תעבירהו על דעת קונו ויוכל לקיים מצוות הרבה.
ובספר חשוקי חמד כאן הביא בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שאין אדם חייב ליתן יותר מחומש נכסיו להצלת נפש מישראל, וטעמו הוא משום שמקור החיוב להציל נפש הוא מהפסוק "והשבותו לו", שבא לרבות השבת גופו. אם כן כשם שעבור מצות השבת אבידה אין אדם חייב להוציא כל ממונו, כך עבור הצלת חיי חברו. וציין לעיין בחשוקי חמד עמ"ס ב"מ (דף סב.).

מסכת פאה פרק א'